

Rogalska, Barbara

Wanda Szaniawska

Almanach Muzealny 5, 346-351

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WANDA SZANIAWSKA

Wanda Szaniawska, córka Bolesława i Kazimiery z Markiewiczów, urodziła się 12 września 1922 r. w Wilnie, w rodzinie robotniczej.

W 1935 r. ukończyła szkołę powszechną i rozpoczęła naukę w Gimnazjum im. ks. J.A. Czartoryskiego w Wilnie. Podczas okupacji niemieckiej przygotowywała się samodzielnie do matury. Groźba wywiezienia na roboty do Niemiec



sprawiła, że w 1942 r. Wanda Szaniawska przeniosła się w okolice Wilna. Pracowała fizycznie w majątku Gojcieniszki w powiecie lidzkim. W 1944 r., po wkroczeniu na te ziemie Armii Czerwonej, podjęła pracę jako nauczycielka i kierowniczka szkoły podstawowej w Taurelach (pow. lidzki). W latach 1945-1946 była kierownikiem Powiatowego Wydziału Finansowego w Taurelach. W 1946 r., po śmierci ojca, wyjechała z matką do Polski, początkowo do Lublina, a następnie do Torunia. W 1947 r. podjęła studia historyczne na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. W 1949 r. przeniosła się z rodziną do Warszawy. Kontynuowała studia na Uniwersytecie Warszawskim, uczęszczając na seminarium z historii społeczno-gospodarczej prof. dr. Stanisława Arnolda oraz na seminarium z historii miast prof. dr. Stanisława Herbsta. Studia łączyła z dorywczą pracą zarobkową, m. in. w Centralnym Związku Plantatorów Przetwórczych Roślin Okopowych i Państwowym Liceum Gospodarczym. 1 listopada 1950 r. została asystentką w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy w Dziale Historii Warszawy do połowy XVII w., którego kierowniczką była mgr Alina Sokołowska. 21 grudnia 1950 r. uzyskała stopień magistra filozofii w zakresie historii gospodarczej. Jej praca magisterska, napisana na seminarium prof. Arnolda, pt. *Lokacja miast Małopolski właściwej XII/XIV wieku*, została oceniona jako wybitna¹.

¹ Dane personalne i informacje o przebiegu pracy zawodowej Wandy Szaniawskiej zaczerpnęłam z dokumentów przechowywanych w archiwum zakładowym Muzeum Historycznego m. st. Warszawy.

W swoich pracach w Muzeum Wanda Szaniawska opierała się na samodzielnych badaniach źródłowych obejmujących zwłaszcza pierwsze stulecia historii miasta. Przedmiotem jej szczególnego zainteresowania był rozwój przestrzenny i demograficzny Warszawy, organizacja i gospodarka władz miejskich oraz dzieje rzemiosła. Przebadala warszawskie księgi miejskie i cechowe, akta notariatu, akta Metryki Koronnej w Archiwum Głównym Akt Dawnych i Archiwum m.st. Warszawy, zasoby Państwowego Instytutu Sztuki, a także innych ośrodków w kraju i zagranicą (Drezna, Monachium, Uppsali, Sztokholmu, Rzymu, Florencji i Wenecji). Przeprowadziła kwerendy w zbiorach kościelnych: na Mazowszu (w Łowiczu i w Archiwum Seminaryjnym w Płocku), w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, w Krakowie, we Wrocławiu oraz w Częstochowie.

Efektem powyższych prac były kolejne edycje ekspozycji stałej, wystawy czasowe, publikacje oraz kartoteki przechowywane w Muzeum. Problemy badawcze i organizacyjne zostały obszernie i szczegółowo omówione przez Wandę Szaniawską w artykułach opublikowanych w „Przeglądzie Historycznym” oraz w monografii Muzeum Historycznego².

W. Szaniawska prowadziła również intensywną działalność dydaktyczną. W 1956 r. opracowała, wspólnie z A. Sokołowską i E. Pielnińską, program zajęć *Warszawa – nasza stolica* dla pracowni w Pałacu Młodzieży oraz wygłosiła cykl pogadanek o dziejach miasta od jego powstania do XVIII w. W latach 1963-64 popularyzowała Muzeum i dzieje Warszawy, wygłaszając niedzielne prelekcje na salach wystaw stałych i prowadząc wykłady na Studium Wiedzy o Warszawie. W kilka lat potem powróciła do prac popularyzatorskich wykładami dla Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego m.in. na temat władz miejskich w XIV-XV w. i o dworze książęcym³.

W 1954 r. W. Szaniawska awansowała na kustosa i kierownika Działu Historii Warszawy do połowy XVII w. Na tym stanowisku podejmowała współpracę z wieloma organizacjami i instytucjami, m.in. z: Komisją Badań Dawnej Warszawy, Towarzystwem Miłośników Historii (w którym pełniła funkcję kierownika Sekcji Mazowsza i Warszawy), Instytutem Historii PAN, Instytutem Historii Kultury Materialnej PAN, Towarzystwem

² W. Szaniawska, *Informacja o organizacji i pracach Muzeum Historycznego w latach 1952-1957*, „Przegląd Historyczny”, t. 49:1958, s. 369-375; też, *Problematyka badań*, w: *Muzeum Historyczne Warszawy*, Warszawa 1973, s. 112-125. O wynikach i znaczeniu jej prac pisali: J. Kosim, *Akta notarialne jako źródło do dziejów kształtowania się burżuazji warszawskiej*, „Rocznik Warszawski” VII: 1966, s. 249; J. Durko, *Muzeum Historyczne m.st. Warszawy 1945-1964*, „Rocznik Warszawski” VI: 1967, s. 356-358; E. Koczorowska-Pielnińska, *Materiały do dziejów złotnictwa warszawskiego od XIV w. do r. 1525*, „Rocznik Warszawski” XIII: 1975, s. 5-39.

³ *Muzeum Historyczne Warszawy*, jw., s. 59-60; Sprawozdania Działu I - Historii Warszawy, archiwum zakładowe Muzeum Historycznego m.st. Warszawy.

Archeologicznym, Państwowym Instytutem Sztuki oraz z wieloma muzeami Warszawy i Mazowsza, a także z redakcjami czasopism naukowych.

W latach 1954-1974 Wanda Szaniawska, z ramienia Muzeum, aktywnie współpracowała ze Związkiem Izb Rzemieślniczych. W efekcie tej współpracy powstał katalog archiwaliów oparty o przeprowadzoną uprzednio inwentaryzację zabytków cechowych znajdujących się w cechach. Akta miejskie, notariatu i Metryki Koronnej stanowiły podstawę do utworzenia kartotek źródłowych do dziejów rzemiosła polskiego obejmujących lata 1525-1655. W. Szaniawska była też inicjatorką wystaw poświęconych dziejom rzemiosła polskiego. W końcu lat pięćdziesiątych została powołana do życia Biblioteka Tysiąclecia Rzemiosła Polskiego, w której Radzie Programowej Wanda Szaniawska pełniła funkcję sekretarza. Jej zaangażowanie w wydawanie publikacji na ten temat, a ogółem ukazało się ich jedenaście, budzi do dziś najwyższe uznanie.

We wrześniu 1958 r., wraz z T. Wyderkową i E. Pielnińską, uczestniczyła w VIII Zjeździe Historyków w Krakowie.

Kiedy, 24 września tego roku, została powołana Komisja Historyczno-Wydawnicza przy Komitecie Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego w składzie: Janusz Durko – przewodniczący oraz Stanisław Herbst, Adam Słomczyński i Stanisław Żaryn – członkowie, jej sekretarzem została Wanda Szaniawska. Komisja działająca w oparciu o Muzeum Historyczne opracowała program wydawniczy warszawianów koncentrujący się na wydawnictwach źródłowych do dziejów Warszawy oraz popularnonaukowych⁴. W ramach prac Komitetu Naukowego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego i wzmiankowanej Komisji zostały zainicjowane i zorganizowane przez Muzeum Historyczne m. st. Warszawy obchody 700-lecia Warszawy. W dniach od 13 do 15 maja 1965 r. odbyła się sesja pt. *Rola Warszawy w życiu narodu i państwa*, na której Wanda Szaniawska wygłosiła referat *Warszawa w latach 1526-1655*. W ramach obchodów otwarta też została w Muzeum nowa ekspozycja stała pt. *7 wieków i 20 lat Warszawy*, której część od X w. do 1655 r. opracowała kustosz Szaniawska⁵.

Jedną z najważniejszych prac archiwalnych Wandy Szaniawskiej poza granicami kraju była kwerenda w Saskim Archiwum Głównym w Dreźnie przeprowadzona w 1964 roku. Jej rezultatem było udostępnienie publiczności wystawy pt. *Varsaviana w zbiorach drezdeńskich* wraz z towarzyszącym jej katalogiem. Zebrane wówczas materiały źródłowe i ikonograficzne dotyczące Warszawy za czasów panowania Sasów były tak ważne dla badań warszawianistycznych, że wystawa stała się wydarzeniem naukowym i doczekała się wielu publikacji⁶.

⁴ *Muzeum Historyczne Warszawy*, jw., s. 54.

⁵ tamże., s. 56-57; referat W. Szaniawskiej, w: „Rocznik Warszawski” VII; 1966, s. 118-135.

⁶ A. Sokolowska, *Varsaviana w zbiorach drezdeńskich*, „Rocznik Warszawski” IX: 1969, s. 353-362; J. Durko, *Varsaviana w zbiorach drezdeńskich. Wystawa w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy. Wrzesień-grudzień 1965*, „Biuletyn Historii Sztuki” XXIX: 1967, nr 3, s. 250-259 – cały numer poświęcony wystawie; *Varsaviana w zbiorach drezdeń-*

Również pobyt Wandy Szaniawskiej w 1966 r. w Szwecji, w czasie którego zwiedziła muzea oraz przeprowadziła kwerendy w archiwach w Uppsali i Sztokholmie, przyczynił się do wzbogacenia varsavianistyki o nieznanne materiały źródłowe. Rezultatem odkrycia w sztokholmskim Riksarkivet było opublikowanie dwóch rękopisów Adama Jarzębskiego – znanego jako autor rymowanego opisu Warszawy – dotyczących jego obowiązków jako budowniczego Zamku Ujazdowskiego. Publikacja stanowiła cenny przekaz wyjaśniający najslabiej udokumentowany okres budowy pałacu Ujazdowskiego – lata panowania Władysława IV⁷. Efekty kwerendy w Szwecji korespondowały z podjętymi w latach: 1961, 1967-69, 1970 – badaniami nad wczesnośredniowiecznym zespołem jazdowskim realizowanymi przez Muzeum Historyczne przy współpracy z Urzędem Konserwatorskim i Instytutem Historii Kultury Materialnej. Muzeum reprezentowała W. Szaniawska⁸.

W styczniu 1971 r. powołany został Obywatelski Komitet Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie. W skład Komisji Historyczno-Archeologicznej, z ramienia Muzeum Historycznego m.st. Warszawy, weszły: Aleksandra Świechowska i Wanda Szaniawska.

Wanda Szaniawska uczestniczyła też w innej bardzo ważnej dla polskiego muzealnictwa działalności: wraz z dyrektorem i pracownikami Muzeum współtworzyła muzea historyczne miast polskich (Mławy, Torunia) oraz ekspozycje historyczne w muzeach regionalnych.

Kwerendy i prace badawcze prowadzone przez Wandę Szaniawską zyskały uznanie w środowisku naukowym, szczególnie varsavianistycznym. Wyrażało się to również w przywoływaniu i przytaczaniu jej dorobku w pracach naukowych innych badaczy. Uczynił to profesor St. Herbst, omawiając badania i ustosunkowując się do dorobku varsavianistyki w latach 1945-1970, w artykule *Ćwierć wieku badań nad historią Warszawy*⁹. Nazwisko Wandy Szaniawskiej pojawia się także we wstępach do publikacji: *Warszawa Średniowieczna, Rzemiosło Warszawskie, Źródła do dziejów Zamku Warszawskiego z lat 1313-1549, Źródła do dziejów Warszawy. Rejestry podatkowe i taryfy nieruchomości 1510-1710*¹⁰.

Na dorobek publicystyczny Wandy Szaniawskiej składa się około 30 opracowań opublikowanych w czasopismach popularnonaukowych,

skich. Katalog planów i widoków Warszawy oraz rysunków architektonicznych budowli warszawskich okresu saskiego. Oprac. M. Kretschmerowa (i inni), Warszawa 1965.

⁷ Informacja o wyjeździe do Szwecji, w: *Muzeum Historyczne m.st. Warszawy*, jw., s. 67. Odnalezione rękopisy zostały opublikowane i omówione: W. Szaniawska, *Dwa rękopisy Adama Jarzębskiego*, w: „*Warszawa XVI-XVII wieku*”, Warszawa 1974, z. 1, s. 109-125, il., nn. 6.

⁸ *Muzeum Historyczne Warszawy*, jw., s. 54-55.

⁹ St. Herbst, *Ćwierć wieku badań nad historią Warszawy*, „*Kronika Warszawy*” 1970, z. 1, s. 56.

¹⁰ *Warszawa Średniowieczna*, Warszawa 1972, s. 7; *Rzemiosło Warszawskie*, pod red. B. Grochulskiej i W. Prussa, Warszawa 1983, s. 10; *Źródła do dziejów Zamku Warszawskiego z lat 1313-1549 wydał Adam Wolff*, „*Rocznik Warszawski*” T. 15, Warszawa 1979, s. 8; *Źródła do dziejów Warszawy. Rejestry podatkowe i taryfy nieruchomości 1510-1710*, Warszawa 1953, s. 23.

naukowych i pracach zbiorowych. Poza już wymienionymi do szczególnej wartościowych należą artykuły: *Zmiany w rozplanowaniu i zabudowie Krakowskiego Przedmieścia do 1733 roku*, *Z dziejów warszawskiego rzeźmiostła. Komwisarstwo i ludwisarstow do połowy XVII wieku*, dwa rozdziały w zbiorowej syntezie *Warszawa, jej dzieje i kultura*, wydanej przez „Arkady” w 1980 r. a także komentarz do planu Warszawy opublikowany w wydawnictwie *Atlas historyczny Polski – Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*, wydanym w 1973 r.¹¹

Na dorobek Szaniawskiej składają się również liczne ekspozycje muzealne; oprócz 4 edycji wystaw stałej (1955, 1960, 1965, 1970), także około 40 wystaw czasowych, m.in.: „Wykopaliska Starej i Nowej Warszawy” (1952), „Polskie zabytki cechowe” (1957), „Plac Zamkowy w Warszawie (1975), „400 lat drukarstwa warszawskiego” (1975)¹².

W 1975 r. Wanda Szaniawska wraz z zespołem współpracowników i środowiskiem poligraficznym Warszawy zrealizowała wystawę *400 lat drukarstwa warszawskiego*. Konsekwencją tego wydarzenia było uruchomienie w kamienicy Baryczkowskiej oficyny drukarskiej „Typografia Warszawska”¹³.

W latach 1976-1982 w oficynie tej – pod kierunkiem Szaniawskiej – we współpracy z Warszawską Drukarnią Akcydensową i Zakładem Typograficznym Akademii Sztuk Pięknych, wydano drukiem m.in.: W. Broniewskiego *Balladę o Placu Teatralnym*, a także zaproszenia, katalogi, plakaty, reprintsy grafik, bilety wizytowe, programy koncertów i druki okolicznościowe. Zaangażowanie Wandy Szaniawskiej w prace badawcze związane z historią drukarstwa i przedsięwzięcia drukarsko-wydawnicze przyniosło w rezultacie powołanie do życia instytucji zajmującej się dziejami drukarstwa. Muzeum Drukarstwa, utworzone jako oddział Muzeum Historycznego m.st. Warszawy decyzją Prezydenta m.st. Warszawy z 1980 r., otrzymało locum w dawnych Zakładach Norblina. Wanda Szaniawska, w 1982 r. mianowana jego kierownikiem, przeniosła się wraz ze zgromadzonymi muzealiami i zespołem pracowników do pomieszczeń w kamieniczce przy ul. Łuckiej. Kształtowała program merytoryczny i wystawienniczy placówki. Współtworzyła jej koncepcję programową z przedstawicielami środowisk poligraficznych: Romanem Tomaszewskim i Janem Kluczkiem. Planowała prace naukowo-badawcze i wystawiennicze, a także gromadziła – poprzez dary i zakupy – zbiory, tworząc kolekcję Muzeum¹⁴.

¹¹ Pełna bibliografia publikacji W. Szaniawskiej, opracowana przez B. Rogalską, znajduje się w Dziale Bibliografii Muzeum Historycznego m.st. Warszawy.

¹² O wystawach zob. C. Pietrzak, *Kalendarium wystaw 1972-1998*, w: „Almanach Muzealny” II: 1999, s. 355-409; także B. Rogalska, *Kalendarium wystaw Muzeum Drukarstwa*, tamże, s. 433-238.

¹³ Wywiad G. Korbińskiej z W. Szaniawską pt. *Drukarze też mają swoje Muzeum*, w: „Przegląd Księgarski i Wydawniczy” marzec 1985, nr 3 (879).

¹⁴ Zob. B. Rogalska, *Muzeum Drukarstwa Warszawskiego Oddział Muzeum Historycznego m. st. Warszawy*, w: „Almanach Muzealny” IV: 2003, s. 311-317, fot. 4.

W 1998 r. Wanda Szaniawska przeszła na emeryturę. Za bogaty dorobek naukowy i działalność muzealną otrzymała szereg nagród i odznaczeń, m. in.: Złoty Krzyż Zasługi, odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” oraz Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski.

Oprac. Barbara Rogalska

IRENA TESSARO- KOSIMOWA



Irena Tessaro-Kosimowa należała do grona ludzi pracowitych i odważnych, śmiało realizujących życiowe plany, ludzi trudnego kompromisu, ale też lojalnych, życzliwych i odpowiedzialnych, obdarzonych szczyptą tajemniczości, która nie pozwala przejść obok nich obojętnie.

Urodziła się w Warszawie, na Starym Mieście, 10 listopada 1924 r. Tu spędziła dzieciństwo i lata młodości. Wybuch II wojny światowej uniemożliwił piętnastoletniej Irenie Tessaro podjęcie nauki w pierwszej klasie miejskiego Gimnazjum im. Jana Kochanowskiego. Mogła ją podjąć dopiero w 1940 r. na tajnych kompletach tejże szkoły i doprowadzić do końca w 1943 r. Rodzina Ireny Tessaro przetrwała szczęśliwie okres okupacji i powstanie warszawskie 1944 r. Po upadku powstania została wywieziona do Dachau, a następnie do obozu pracy przymusowej w Monachium, skąd wróciła do kraju w grudniu 1945 r.

Powojenne lata Pani Ireny nie należały do łatwych. W 1946 r. podjęła studia na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończyła w 1952 r. W trakcie studiów pracowała (lata 1950-1952) w charakterze referendarza bibliotecznego, początkowo w Głównym Instytucie Chemii Przemysłowej, a następnie w Instytucie Chemii Ogólnej. Z dniem 1 lutego 1953 r. podjęła pracę w Muzeum Historycznym m.st. Warszawy na stanowiu-